

Vážení čtenáři.

Tento článek tvoří součást mé bakalářské práce, která se věnuje temné turistice, respektive je tou částí práce, která je zaměřena na Rýmařovsko. Pojem temná turistika se dá vysvětlit, jako cestování na místa spojená s utrpením či smrtí lidí, místa přírodních katastrof atd.

Před více, než 70 lety začalo „pod ranami biče“ vyhánění občanů německé národnosti z domovů, v nichž jejich rodiny v mnoha případech žili již několik generací. A právě tuto část historie města Rýmařova bych vám rád přiblížil. Málo kdo například ví co za hrůzy se dělo v internačním táboře na blízkém zámku v Janovicích, a proto pokud se chcete dozvědět více, budu rád, když si tento krátký článek přečtete.

Rýmařovská oblast byla za svou dlouholetou historii svědkem celkem pěti kolonizačních vln (z toho třech německých), avšak poslední výměna obyvatelstva, která proběhla po druhé světové válce, předčila ostatní jak úbytkem lidí, tak i svou nehumánností.

První zmínky o vystěhování Němců přišly paradoxně od původně ostře protiněmecké a později kolaborující české Národní obce Fašistické. Ta se již v únoru 1932 zmiňuje o deportacích těch příslušníků německé národnosti, kteří nejsou spokojeni s našimi poměry, do jejich mateřských zemí. V otázce redukce menšin se poté nejzřetelněji angažoval tehdejší prezident dr. Eduard Beneš, který již od roku 1941 sledoval názory Angličanů. V červnu se na sovětské ambasádě v Londýně sešel s V. M. Molotovem, který souhlasil s odsunem přibližně jednoho milionu českých Němců a současně se snažil získat souhlas F. D. Roosevelta. Roku 1944 došlo mezi čs. odbojem, Anglií a USA ke shodě, kdy západní mocnosti souhlasily s mezinárodně kontrolovaným odsunem.

Po ukončení války, kdy lidem v živé paměti zůstávaly hrůzné činy nacistických ozbrojených složek, vedla situace k drastickému zúčtování. Velkou roli zde jistě sehráli svědkové z koncentračních táborů, kteří často nesli rodinám ty nejhorší zprávy o jejich příbuzných a množství nelidských činů nedávno ustupujících fanatiků. Tím tedy začalo vysídlování a exodus německého obyvatelstva Rýmařova a jeho okolí.

Nová čs. správa, která z počátku neměla přesně vymezené pravomoci, neexistující směrnice aplikovala více méně dle svého uvážení. Tato nekontrolovaná moc později vyústila v tvrdé, až nelidské nakládání jak s obyvatelstvem, jež mělo být deportováno, tak i se smíšenými rodinami, nebo německy mluvícími židy, kteří tak nedostali příležitost se vzpamatovat z katastrofy holocaustu. Jako příklad můžeme uvést majitele rýmařovské likérky židovského původu, který přežil koncentrační tábor, avšak nenaučil se dostatečně česky. Takto poznamenaný se po několika letech raději odstěhoval do Německa, než aby snášel nenávistné jednání Čechů.

Bezprostředně bylo pro Němce vyhlášeno stanné právo. Ti, kteří dostali žlutou pásku s písmenem N, a později pásku barvy bílé, dostávali potravinové lístky s nižšími přídělky. Také byly rozmístěny ozbrojené hlídky.¹ Za této situace začal v Rýmařově odsun do sovětského okupačního pásma a bohužel zasáhl německé obyvatele Rýmařova nepřipravené. Němečtí obyvatelé se separovali a obávali se scházet, kvůli strachu z podezírání a trestání. Výjimkou nebyly ani časté sebevraždy, o kterých se mnohdy nikdo delší dobu nedozvěděl. Po příchodu českých správních orgánů museli Němci odevzdat veškeré cennosti, rozhlasové přijímače, hudební nástroje i jízdní kola. Rovněž neměli přístup k tisku a k využívání poštovních služeb, nebo cestování vlakem. Jsou dokonce známy případy, kdy měli Němci zakázáno vstupovat do veřejných parků, či chodit po chodníku, a to vše pod hrozbou smrti. Jedinou možností, jak se spojit s již odsunutými členy rodiny byli sovětské vojáky, kteří za úplaty pašovali krátké zprávy.

Podle pamětníka z řad čs. vojenské posádky v Rýmařově správní orgány k odsunu vytipovaly především bohaté rodiny, což vzbudilo podezření ze snahy o obohacení se. V dochovaných seznamech se také objevují rodiny podnikatelů v textilnictví, obchodníků, živnostníků, hoteliérů i majitelů autoopraven atp. Celkem bylo z celého okresu Rýmařov, dle dochovaných českých údajů, odsunuto 1750 lidí. Vše začalo v noci obklíčením Rýmařova vojenskou jednotkou. Vojáci nic netušící rodiny nečekaně vyburcovali a ve zmatku vyhnali ze svých bytů kolem čtvrté hodiny ranní a eskortovali je do tábora, který byl narychlo zřízen v blízkém zámku v Janovicích. Lidé měli často jen lehké oblečení a nesli si s sebou jen minimální zásoby a zavazadla, která obsahovala věci povolené v evakuačních směrnicích. Jiné rodiny, které měly alespoň v téhle záležitosti větší štěstí, dostaly příkaz k odsunu 2 hodiny před odchodem do tábora v Janovicích. V Přesídlovacím rozkaze z 5. 8. 1945, který však podle oficiální verze nebyl dodržen a měl tak spíše vzbudit dojem legality odsunu stojí, aby se jmenovaný dostavil před svůj dům přesně v 11:00 se zavazadlem maximální váhy 60 kg,

¹ ICHA, J., J. KAREL, L. PLESKÁ a H. SCHNEIDER. Exodus tradiční německé majority Rýmařovska v letech 1945 - 6. *Střední Morava, Vlastivědná Revue*. Olomouc: Memoria, 2001, 7(13), 42 - 58. ISSN 1211-7889.

s nejnужnějšími svršky, jídelním přístrojem, toaletními potřebami, nádobím a jídlem na 5 dnů, a také se snubními prsteny a 100 RM na osobu. Své domovy museli zanechat v absolutním pořádku a klíče odevzdat veliteli hlídky, přičemž jakékoliv porušení, nebo sabotování rozkazu bude ihned nejpřísněji trestáno. O pravdivosti rozkazu svědčí událost, k níž došlo při vyhánění rozespálých lidí, kdy se údajně třem patnáctiletým mladíkům podařilo uprchnout. Dva se podařilo chytit zanedlouho, avšak třetí byl zadržen až po odjezdu transportu 7. srpna. Dle svědectví jej vojáci utloukli pažbami zbraní. Očitý svědek nemohl jinak, než pouze slovně zasáhnout proti tomuto činu z důvodu obav z trestu za intervenci ve prospěch Němce. V tomto případě neznáme jméno ubitého mladíka, protože podobné případy nebývají zaznamenány, pokud se nekonal církevní pohřeb mrtvého.²

Přesuny s internací probíhaly obvykle 4 dny před transportem, což patrně nebylo dodrženo. Internované poté čekala čtyř kilometrová cesta pěšky na rýmařovské nádraží, kde byli nahnáni do otevřených nákladních vagonů. Takhle bezohledně namačkaní staří lidé společně s matkami a malými dětmi cestovali několik dní do ruské okupační zóny v Německu. V důsledku těchto událostí došlo k nové vlně sebevražd především starších lidí. Městská kronika tuto situaci komentuje slovy, že sebevraždy v roce 1945 se týkaly především starých osob německé národnosti, v důsledku špatného snášení nutnosti vysídlení. Během transportu došlo k dalším úmrtím a sebevraždám. Například v Jablunkově zemřel bývalý okresní hejtman na následky mrtvice, v Lipsku zase zvolili sebevraždu místní manželé. Odůvodnění takto divokého odsunu se poté lidem dostalo od bezpečnostního referenta OSK v Rýmařově. Dle jeho slov byl srpnový částečný odsun Němců nutný, kvůli plynulé kolonizaci okresu českým obyvatelstvem.

Legálními transporty se staly až ty, které se uskutečnily od začátku roku 1946. Tento legální transfer začal v Rýmařově dne 31. ledna 1946. Poslední poté proběhl v následujícím roce a odvezl 250 Rýmařovanů a 30 lidí z nedaleké Břidličné v devíti vagónech. Roku 1946 již začaly platit oficiální směrnice, které ve velké míře zmírnily starší předpisy. Stanovily způsob péče o odsunované, místa soustředění, společný odsun úplných rodin, dočasné ponechání nepostradatelných odborníků atd. Avšak i tato nová nařízení ponechala prostor pro speciální nařízení místních orgánů a tak bylo i nadále umožněno okrádání odsunovaných. Není tedy divu, že existují zprávy o zabavování kufrů, pytlů se šatstvem, obuví i penězi, nebo o ponechání pouhých 100 marek v hotovosti.

² ICHA, J., J. KAREL, L. PLEŠKÁ a H. SCHNEIDER. Exodus tradiční německé majority Rýmařovska v letech 1945 - 6. *Střední Morava, Vlastivědná Revue*. Olomouc: Memoria, 2001, 7(13), 42 - 58. ISSN 1211-7889

I přes snahu řídit transporty efektivněji, díky novým směrnicím, byly Rýmařovské transporty nadále problémové. Nejméně třikrát došlo k protiprávnímu zařazení nemocných osob do transportu. Tyto transporty Američané odmítli převzít a poslali je zpět. Dalšími případy bylo tříštění rodin do jiných částí Německa. Na tento problém upozorňuje dokument z 28. 5. 1946, který jej popisuje jako zcela běžný. V Německu se poté rodinní příslušníci shledávali pomocí lístků lepených na různá místa. Mnohdy se nerespektovalo ani umístění rodin do stejného okupačního pásma. Lidi z Janovického tábora odváděli strážní s ostře nabitými zbraněmi na nádraží pěšky, kromě starců a dětí, které převezla auta i se zavazadly. Podle tehdejšího faráře, který nakládání vagonů zažil na vlastní kůži, probíhal nástup a odjezd transportu za neustálého křiku a výhružek stráží. Očití svědci uvedli, že jeden zvláště krutý člen SNB střílel ze samopalu lidem pod nohy bez ohledu na následky a vyděšené děti.³ Součástí přesunů byly i rány pažbami a další projevy násilí. Každý transport měl 40 zastřešených vagonů, takzvaných dobytčáků. V každém takovém voze se přepravovalo 30. Příkaz k odsunu z dubna 1946 nařizuje, aby si každý s sebou přinesl 3 kg pevně svázaného dříví na podpal, protože se v každém vagoně nacházela malá kamna. Lidé v těchto vagonech poté cestovali několik dní, což bylo svízelné hlavně u prvních transportů, zatím nevybavených kamny. Lidé tak lidé seděli a spali přímo na studené podlaze, což se projevilo jako velký problém zvláště u matek s dětmi, které často trpěly podvýživou a nemocemi. Jako hygienické zařízení sloužil jeden džber na odpad, který samozřejmě nedostačoval. Z těchto svědectví můžeme sami usoudit, že tyto transporty byly více než nehumánní a v mnohém se nelišily od těch, které sloužily k uskutečnění holocaustu.

Život odsunovaných, kromě strachu z odsunu a násilí, ztrpčovala taky Česká společnost. Ta se díky propagandě chovala, až na výjimky, velice nepřátelsky a mnohdy nerozlišovala rozdíl mezi slovy Němec a zločinec. Trestní komise řešila takzvané přestupky proti národní cti. Takovým přestupkem mohl být například pohlavní styk s Němkou. Ženy čekající na transport se musely zamykat před opilci kvůli strachu ze znásilnění. Na německé rodiny se rovněž nakládalo více práce, než mohli zvládnout. Příkladem je rodina, která musela obdělávat pole celé Staré Vsi jediným koněm, kterého vlastnila. Nelehký život měli také odborníci, kteří se odsunu vyhnuli díky jejich důležitosti v průmyslové výrobě, především v textilní. Ještě roku 1948 jim byl zkonfiskován majetek a v padesátých letech zapsala personalistka zkušenému barvířskému mistru německé národnosti na pracovní kartu: „jeho práce je dobrá přesto, že je německé národnosti“. Problémy měly i rodiny smíšené. Jeden ze svědků vzpomíná na

³ ICHA, J., J. KAREL, L. PLEŠKÁ a H. SCHNEIDER. Exodus tradiční německé majority Rýmařovska v letech 1945 - 6. *Střední Morava, Vlastivědná Revue*. Olomouc: Memoria, 2001, 7(13), 42 - 58. ISSN 1211-7889

nedostatek potravin, a když jej matka poslala na stráň nad městem natrhat šípky na čaj, chytil jej příslušník SNB, sbil jej a odehnal s prázdnou se slovy, že němečtí parchanti nebudou trhat české šípky. Aktů poválečné nenávisti vůči Němcům přibývalo a byly téměř na denním pořádku. Není tedy těžké si představit, jak byla tato doba pro některé, kteří tu žili i několik generací těžká.

Zvláštní kapitolu tvoří již zmíněný internační tábor v Janovickém zámku založený 24. 7. 1945. Tento tábor patřil na Moravě k těm významnějším a jeho ostrahu tvořili jak vojáci, tak i příslušníci výpomocných bezpečnostních sil. Jeho řízením byli pověřeni členové SNB a sloužil k věznění zločinců stíhaných za členství v nacistických organizacích. Jednalo se zejména o funkcionáře a členy NSDAP, SA, SdP atd. Jejich počet se průběžně pohyboval okolo 300 osob. První hromadná zatčení proběhla 13. srpna 1945, ale zachovaly se jen záznamy z Břidličné (zatčeno 9 osob) a Janovic (10 osob).⁴ 18. 8. došlo k zatčení všech vojáků wehrmachtu, kteří unikli zajetí a vrátili se domů do pohraničí. Patnácti a šestnáctiletí chlapci, nahnáni na frontu na poslední chvíli a zajatí sověty, byli propuštěni s průvodním listem. V případě, že se dostali do rukou české správy, nahnali je ve většině případů na práci v karvinských dolech. Práce zde byla těžká a potravinové přiděly absolutně nedostačující. Tito chlapci přežili snad jen díky českým kuchařům, kteří jim z lítosti schovávali potraviny. Zpět domů se vrátili na podzim roku 1946.

Celkový počet vězněných za jiným účelem než k odsunu dosáhl v průběhu existence tábora 1055 osob. Zatýkáni prováděla SNB a armáda podle seznamů, ale čerpali i z udání. Soustředění lidí před odsunem zvyšovalo dvakrát až třikrát měsíčně stav tábora na 1500 lidí po dobu 3 – 4 dnů. Také se zde zbytečně věznili vážně nemocní a přestárlí lidé. Podle dochovaných lékařských záznamů se vedle onemocnění jako tuberkulóza, dna, cukrovka, nervové zhroucení a kapavka objevují i válečná zranění, jako je hnisavý průstřel břicha a páteře, průstřel kloubu, amputované končetiny a podobně. S nemocnými se zacházelo špatně a jakákoliv intervence ze strany lékaře byla přísně zakázána pod trestem internování samotného lékaře v janovickém táboře. Nelze se tedy divit počtu pochybných a nikdy neobjasněných úmrtí. Došlo také k dalším úmrtím po průstřelech, způsobených až po ukončení války. Dne 22. 10. 1945 došlo poprvé k předání starých lidí z tábora do starobince. Jednalo se o 26 osob, z toho 15 žen a teprve 19. ledna 1946 dosáhli někteří z nich propuštění do péče příbuzných.

Věznění byli také nedostatečně chráněni proti prochladnutí jedinou dekou. Docházelo k bití, snižování důstojnosti i ke znásilňování. Strážní brali vězňům šperky a dokonce umožnili

⁴ ICHA, J., J. KAREL, L. PLESKÁ a H. SCHNEIDER. Exodus tradiční německé majority Rýmařovska v letech 1945 - 6. *Střední Morava, Vlastivědná Revue*. Olomouc: Memoria, 2001, 7(13), 42 - 58. ISSN 1211-7889

do tábora přístup dvěma děvčatům, která vězněným ženám vytrhávala z uší náušnice bez ohledu na zranění ušních boltců. Janovický zámek se stal podle informací v letech 1945 – 46 jedním ze sedmi nejhorších v republice a ze souvislostí lze odvodit, že se děly věci, které českému národu ke cti rozhodně neslouží. Správa překračovala Domácí řád pro internační tábory vydaný již roku 1945. Zabavené předměty se ztrácely, vězněným se odebíraly hodinky, strava byla nedostatečná a nejakostní, chyběla teplá voda, fyzicky se trestalo a to vše se netýkalo pouze trvale internovaných, ale i lidí shromážděných k odsunu. Tohle všechno pominulo až ke dni 30. listopadu 1946, kdy došlo ke zrušení internačního tábora na Janovickém zámku.⁵

Tímto pro odsunuté obyvatele Rýmařovska skončila jedna etapa útrap, ale bohužel ne poslední. Jejich začátky v Německu, ať již ve špatně zásobované sovětské zóně nebo v dalších zónách byly nesmírně těžké. Okolí se na přijíždějící dívalo neprávem jako na viníky války a všudypřítomná nenávist způsobila, že se odsunutí opět stali druhořadými občany a mnoho z nich se opět ocitlo v táborech, kde se poměry a strava v mnohém nelišily od tábora janovického. Rodiny byly roztrženy a trvalo roky, než si našly v nové zemi své místo a opět se shledaly.

Po delší době, kdy se Německo díky pomoci vítězů začalo vzpamatovávat, se situace pomalu uklidnila a lidé se uplatnili v zaměstnáních a stali se plnohodnotnými občany německého státu.⁶

ZDROJE: ICHA, J., J. KAREL, L. PLESKÁ a H. SCHNEIDER. Exodus tradiční německé majority Rýmařovska v letech 1945 - 6. *Střední Morava, Vlastivědná Revue*. Olomouc: Memoria, 2001, 7(13), 42 - 58. ISSN 1211-7889

⁵ ICHA, J., J. KAREL, L. PLESKÁ a H. SCHNEIDER. Exodus tradiční německé majority Rýmařovska v letech 1945 - 6. *Střední Morava, Vlastivědná Revue*. Olomouc: Memoria, 2001, 7(13), 42 - 58. ISSN 1211-7889

⁶ ICHA, J., J. KAREL, L. PLESKÁ a H. SCHNEIDER. Exodus tradiční německé majority Rýmařovska v letech 1945 - 6. *Střední Morava, Vlastivědná Revue*. Olomouc: Memoria, 2001, 7(13), 42 - 58. ISSN 1211-7889